

Onko kieli kotona?

SAAMEN
KIELEN
SIIRTÄMINEN
LAPSELLE

SÁMEDIGGI
SÁMITIGGE
SÁÁ'MTE'G'G
SAAMELAISKÄRÄJÄT

*Äidinkielemme on loputon ketju,
jonka vanhemmat ovat tuhansien vuosien
aikana rakkaudella luoneet. Jokainen meistä
on yksi silmukka äidinkielen kudoksessa, jossa
sukupolvet liittyvät peräkkäin kuin ketjussa
silmukat. Olemme kasvaneet kiinni omaan
henkilöhistoriaamme jo ennen syntymää:*

*Jokainen silmukka tarvitsee edellistä
perustana ja seuraavaa siteenä, jottei ketju
katkea. Jos yksikin silmukka on hauras, saattaa
koko ketju purkautua. Jokaisen täytyy itse vaalia
kielitaitoaan, jotta äidinkielen kudoksesta kestävä
uuden sukupolven sitoa siihen oma silmukkansa.
Ihmisyys velvoittaa meitä siirtämään äidinkielemme
uudelle polvelle. Siten ihminen voi taata, että
elämän polku ei katkea hänen jälkeensä, vaan
vie eteenpäin tulevaisuuteen.*

Snellman & Vuolab
Hála mánnásat iežat eatnigiela, 1993

Sisällys

ALKUSANAT	6
SAAMEN KIELTEN KIRJAVAT TILANTEET	8
PERHE AIKIO	10
PERHEEN KIELISUUNNITTELU	12
PERHE HARJU	18
VAUVA-AIKA	20
PERHE NÄKKÄLÄJÄRVI-LÄNSMAN	26
LEIKKI-ikä JA VARHAISKASVATUS	28
SAAMEN KIELI KOULUSSA	34
SAAMENKIELINEN LAPSI AIKUISTUU	38
LISTA KIRJALLISUUDESTA JA VERKKOLÄHTEISTÄ	42
MIHIN OTTAA YHTEYTTÄ LAPSEN SAAMENKIELISEEN KASVATUKSEEN JA KIELELLISIIN OIKEUKSIIN LIITTYVISSÄ KYSYMYKSISSÄ	43

© Annika Pasanen & Saamelaiskäräjät / Saamen kielen toimisto
Kuvat: Ville-Riiko Fofonoff, Vesa Ranta
Ulkoasu ja taitto: Katja Lettinen
ISBN: 978-952-441-433-3
Painopaikka: Painotalo Seiska Oy 2020

Julkaisu on tuotettu opetus- ja kulttuuriministeriön rahoituksella.

Opetus- ja
kulttuuriministeriö

Alkusanat

Tässä kirjassessa käsitellään saamen kielten ja saamelaislasten kannalta elintärkeää aihetta: saamen kielen käyttämistä perheessä.

Tietoa saamen kielten siirtämisestä sukupolvelta toiselle erilaisissa perhetilanteissa ja olosuhteissa on tarjolla melko vähän ja se saattaa olla vaikeaselkoista. Suomessa helposti saatavilla oleva kaksikielisyystieto puolestaan kuvaa yleensä aivan toisenlaisia kielitilanteita kuin ne, missä saamelaiset elävät: esimerkiksi suomen ja ruotsin puhumista perheissä rinnakkain. Tämä opaskirja on laadittu nimenomaan saamenkielisiä perheitä varten. Se voi olla hyödyksi myös esimerkiksi sosiaali- ja terveystieteiden kautta saamelaisperheitä kohtaaville ammattilaisille.

Saamelaisyhteisö elää nopeasti muuttuvassa kielitilanteessa, jota määrittävät niin kielenvaihto kuin kielenelvytys. Samaan aikaan kun kielelliset oikeudet vahvistuvat monilla aloilla, niiden toteutuminen käytännössä on edelleen usein heikkoa. Vanhemmat eivät aina löydä omassa arjessaan tarvittavaa tukea saamen kielen siirtämisen, lapsen kielenkehityksen ja kielellisten oikeuksien parhaaksi.

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaan kuuluneen Perhekeskustoimintamalli Lappiin -hankkeen puitteissa vuonna 2018 järjestetty Kielineuvola-kokeilu (ks. lähdeluettelo) osoittautui tarpeelliseksi ja pidetyksi tukimuodoksi, joka herätti paljon kysymyksiä ja keskustelua. Perheillä on selvästi tarve päästä kuulemaan ja keskustelemaan kielivalinnoista, lasten kielellisestä kehityksestä ja sen tukemisesta.

Suomen puolella on aiemmin ilmestynyt yksi opaskirjanen tästä aihepiiristä, Stukesin vuonna 1993 julkaisema ja Aino Snellmanin ja Kerttu Vuolabin kirjoittama Puhu omaa kiel-

täsi lapsellesi – Hála mánnásat iežat eatnigiela. Tämän ja joidenkin Norjan puolella julkaistujen opasmateriaalien tiedot löytyvät kirjasen lopun lähdeluettelosta.

Saamelaiskäräjät julkaisee tämän kirjasen YK:n kansainvälisen alkuperäiskansojen kielten teemavuoden 2019 kunniaksi osana saamen kieliä vahvistavaa ja monipuolistavaa materiaalikokonaisuutta. Julkaisun on mahdollistanut opetus- ja kulttuuriministeriön tuki. Tekstiosuudet on koonnut kielentutkija FT Annika Pasanen.

Kirjassessa on mukana kolme saamelaisperhettä jakamassa kokemuksiaan saamen kielen puhumisesta lapsille erilaisissa olosuhteissa.

Stuorrâ kijtoseh Henna ja Vilda Aikio!

Jiánnai spá'sseb Terhi, Tero da Kiureli Harju!

Giittos eatnat Anna Näkkäljärvi-Länsman, Asko Länsman, Anni-Siviä ja Ántte Issát!

Saamen kielten kirjavat tilanteet

Yhdeksästä saamen kielestä Suomessa puhutaan kolmea: inarinsaamea, koltansaamea ja pohjoissaamea. Näiden historiassa ja nykytilanteessa on sekä paljon yhteistä että paljon eroja. Kulttuurinen ja kielellinen sulautuminen ympäröivään enemmistöön on koskettanut kaikkia saamelaisryhmiä ja sen vaikutukset näkyvät vahvasti edelleen, vaikka kehitys on monilta osin kääntynyt. Pohjoissaame on kielistä suurin ja eniten käytetty, sen puhujia asuu kolmessa valtiossa ja sillä on esimerkiksi olemassa kaikista eniten kirjallisia materiaaleja. Joillakin alueilla pohjoissaamen kieli on vuosikymmenestä toiseen siirtynyt sukupolvelta toiselle katkeamatta, joten äidinkieliä kielenpuhujia on edelleen kaikissa ikäluokissa. Inarinsaame ja koltansaame ovat aina olleet pienemmän puhujakunnan kieliä. Inarinsaamea on aina puhuttu nykyisen Inarin kunnan alueella. Koltansaamea on puhuttu perinteisesti nykyisten Norjan, Suomen ja Venäjän valtioiden raja-alueilla, mutta nykyisin koltansaamen puhujien enemmistö asuu Suomessa koltansaamelaisien asuttamisen johdosta toisen maailmansodan jälkeisten alueluovutusten seurauksena. Inarinsaamen ja koltansaamen kieliyhteisöissä tapahtui 1900-luvun jälkipuoliskolla selkeä romahdus, ja kielen siirtyminen sukupolvelta toiselle lakkasi harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta. Sen vuoksi tietyissä ikäluokissa on hyvin vähän tai ei lainkaan saamea ensikielenään oppineita. Kun kielenvaihto saamesta suomeen halutaan pysäyttää ja saame saada takaisin yhteisöjen ja perheiden kieleksi, kieltä siirtävät tällöin eteenpäin myös sellaiset, jotka ovat itse oppineet saamea vasta koulussa tai aikuisena. Myös pohjoissaamen tilanne on hyvin vaihteleva alueesta riippuen. Esimerkiksi Sodankylän Vuotsossa se muistuttaa pitkälti inarin ja koltansaamen tilannetta, ja myös kielen ydinalueilla sen siirtyminen on monissa suvuissa katkennut.

Se oli tosi siistiä oikeasti silloin, kun Terhi alkoi puhua Kiurelille koltansaamea, se oli aivan mahtava homma. Ja olisi toivonut, että olisi itsekin oppinut pikkupoikana sen kielen.

Tero Harju

Saamen kielten nykypäivää ja tarpeita leimaa tällä hetkellä vahvasti myös se, että merkittävä enemmistö saamelaisista asuu saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella. Saamen kielen siirtäminen perheessä vaatii erityistä motivaatiota ja pitkäjänteisyyttä olosuhteissa, joissa ympäristön ja yhteisön tuki saamen kielelle on vähäistä. Oikeus saamenkieliseen varhaiskasvatukseen (Varhaiskasvatuslaki, ks. lähdeluettelo) koskee Suomessa kaikkia lapsia, jotka puhuvat saamea äidinkielenään, myös saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella. Kyseistä oikeutta kuitenkin tunnetaan huonosti, ja saamenkielistä varhaiskasvatusta on tarjolla vain muutamassa kaupungissa. Oikeus saada perusopetus pääosin saamen kielellä (Perusopetuslaki, ks. lähdeluettelo) koskee saamelaisten kotiseutualueen kuntia. Kotiseutualueen kuntien ulkopuolella saamen kielen opetus on mahdollista, mutta siitä koskevasta oikeudesta ei ole mainintoja opetuslaeissa. Saamen kielilain suomat oikeudet saamenkielisiin palveluihin (Saamen kielilaki, ks. lähdeluettelo) liittyvät myös pääosin kotiseutualueeseen, mutta joidenkin viranomaisten osalta myös koko Suomeen.

Pitäisi olla itse niin aktiivinen ja jaksaa soitella moneen paikkaan ja aina aloittaa alusta ja selvittää. Sehän on kaupunkisaamelaisena aina vähän semmoinen rankka juttu. Nostan hattua kyllä niille, jotka ovat jaksaneet sitä työtä tehdä.

Henna Aikio

Suvusta, alueesta ja kieliryhmästä riippuen Suomen saamenkielisissä yhteisöissä on siis monenlaisia tarpeita: äidinkielisten kielitaidon vahvistaminen ja kielellisten oikeuksien toteuttaminen, olemassa olevien kieliympäristöjen vahvistaminen, vahvasti saamenkielisten ympäristöjen luominen lapsille, kaksikielisten ympäristöjen ja kielikylpymallien kehittäminen kielenelvytyksen tarpeisiin, uusien puhujasukupolvien luominen, uusien aikuispuhujien kouluttaminen ja niin edelleen. Mikä toimii yhdessä perheessä, ei välttämättä toimi toisessa, ja mitä voi edellyttää yhden saamen kielen yhteisössä, ei välttämättä voi edellyttää toisessa. Olipa sitten kyse mistä tahansa saamen kielestä ja asuipa saamalainen sitten Nuorgamissa tai Hangossa, yksi tekijä on yli muiden saamen kielen vahvistajana: sen puhuminen kotikielenä. Millään muilla toimilla, hankkeilla ja rahoituksilla ei voida korvata sitä, että kieli siirtyy vanhemmilta lapsille.

Perhe Aikio

3-vuotias **Vilda Aikio** asuu Oulussa yhdessä äitinsä **Henna Aikion** ja isänsä **Jarkko Säkkinen** kanssa. Henna on puhunut Vildalle alusta saakka yksinomaan inarinsaamea, isä Jarkko taas suomea. Inarinsaame ei ole Hennalle ensimmäisenä opittu kieli vaan kieli, jonka hän on ottanut takaisin vähin erin aikuisena. Päätös siirtää suvun kieli omalle lapselle syntyi raskausaikana. Henna epäilytti jonkin verran, miten raskasta saamen puhuminen tulisi olemaan ehkä muutenkin raskaassa vauva-arjessa, onnistuisiko saamessa pysyttelemine koko perheen yhdessä ollessa, ja sekin, tulisiko hän saamaan osakseen kritiikkiä siitä, että on valinnut äidinkielenopettajana lapsensa kotikieleksi jonkin muun kuin oman äidinkielen. Inarinsaame muotoutui kuitenkin luontevaksi osaksi perheen arkea. Kritiikkiä ei ole tullut, joskaan ei kaupunkiympäristöstä juuri tukeakaan. Jarkko on oppinut ymmärtämään inarinsaamea ja tukee tytön saamen kielen kehittymistä. Tärkeä voimavara Hennalle on ollut Inarissa asuva suku, erityisesti kielipesässä työskentelevä sisko, ja tärkeä käytännön apu kielipesissä käytetty materiaali. Vilda puhuu toistaiseksi enemmän suomea, mutta ymmärtää inarinsaamea täysin – ja muitakin saamen kieliä aika hyvin – käyttää saamen sanoja ja laulaa saameksi. Inarinsaamen puhuminen on nyt kolmevuotiaana lisääntymään päin. Hänen lempi-iltakirjojaan ovat Riitta Vesalan Hirškiihä ja Myerji mainäseh -kirjat.

”
Mie en ole ainakaan katonut päivääkään sitä, että olen valinnut minun ja Vildan kieleksi saamen.

Henna Aikio

Perheen kielisuunnittelu

Joillekin vanhemmille saamen kielen valinta perheen kotikieleksi on niin selvä asia, ettei siinä ole erityistä pohdittavaa, mutta moni joutuu työstämään asiaa. Sitä, mitä kieltä tai kieliä perheessä aletaan puhua lapsille ja mistä kielivalinnoille saadaan tukea, kannattaa miettiä hyvissä ajoin. Jos koko aihepiiri nousee esille lapsen jo synnyttyä, se voi hautautua akuutimpien valintojen, mullistusten ja huolienkin alle.

Mitä lapselle sitten aletaan puhua? Vanhemmalle, jotka haluaa lapsensa oppivan saamea, voi antaa yleispätevän ohjeen: pyri luomaan lapsellesi olosuhteet, joissa hän kuulee teidän tilanteeseenne nähden maksimaalisen määrän saamen kieltä eri lähteistä. Jos perheessä on kaksi aikuista, jotka osaavat saamen kieltä, on lapsen saamen kielen kehittymisen kannalta ehdottomasti parasta, että molemmat alkavat puhua lapselle saamea. Myös vanhempien keskinäisellä kielenvallinnalla on suuri merkitys lapsen saamen kielen omaksumiselle. Suomen kielen taidosta ei Suomessa asuvan perheen kannata olla huolissaan: suomen lapsi oppii varmuudella myös kodin ulkopuolella.

Minä en halua puhua suomea, kun uskon, että lapset muutenkin oppivat suomea niin hyvin. Minusta on tärkeempää puhua heille saamea, että se olisi se heidän ensimmäinen kieltensä. Se on minulle arvokas asia, kun olen itse kokenut ihan toisin päin, kun olen aikuisena, parikymppisenä ottanut sen kielen takaisin.

Anna Näkkäläjärvi-Länsman

Jos aikuisista toinen osaa saamea ja toinen ei, on tärkeää, että saamenkielinen vanhempi pyrkii puhumaan lapselle saamea johdonmukaisesti ja myös toisen vanhemman läsnä ollessa. Jos kumpikaan aikuisista ei puhu saamea sujuvasti, kannattaa etsiä ne keinot ja ympäristöt, joissa lapselle voidaan puhua saamea niin paljon kuin mahdollista. Vähänkin saamea lapselle on aina parempi kuin ei ollenkaan saamea.

Siinä oppii tosi paljon, kun vaan alkaa käyttämään sitä kieltä. Että ei tarvitse olla mikään aivan täydellinen kielitaito silloin, kun sitä alkaa puhumaan. Ja alussahan se on tosi paljon semmoista yksinpuhumista, kun eihän lapsi vielä kommunikoi sillä tavalla. Se on tavallaan armollista, että siinä on aikaa itsekkin opetella niitä termejä ja kaikkea sellaista.

Terhi Harju

Kannattaa olla armollinen itselleen. Ei sitä kannata väkisin ottaa semmoisena, että nyt pitää suorittaa jotakin. Jos se tuntuu itselle luontevalta ja mukavalta, niin anna mennä vaan. Ja jos tuntuu, että se ottaa enemmän kuin antaa, niin sitten voi keskittyä tukemaan muuten sen lapsen kielen kehitystä.

Henna Aikio

Jo varhaisessa vaiheessa kielisuunnittelua kannattaa miettiä, mikä tulee todennäköisesti olemaan lapsen varhaiskasvatuksen ja koulun kieli. Onko asuinalueella äidinkielisille tarkoitettua saamenkielistä varhaiskasvatusta? Jos ei, sen tarve kannattaa kertoa asiasta vastaaville kunnan viranomaisille hyvissä ajoin. Onko alueella saamen kielipesää? Jos ei, ja jos sellaista tarvitsevia lapsia olisi useampia, onko mahdollista perustaa alueelle kielipesäryhmä? Lapsi voi parhaassa tapauksessa saavuttaa aktiivisen saamen kielen taidon myös silloin, kun saame on joko vain kotikieli tai vain varhaiskasvatuksen kieli. Paras vaihtoehto on kuitenkin se, että kieltä pääsee käyttämään useammassa sosiaalisesti tärkeässä ympäristössä.

Saamen kielten tilannetta huonosti tuntevilta, myös erilaisilta virallisilta tahoilta saattaa tulla saamelaisperheelle ohjeita, jotka eivät edistä saamen kielten tilannetta. Usein neuvotaan suoraviivaisesti, että yhden vanhem-

man tulee puhua lapselle aina yhtä kieltä. Tämä on hyvä periaate, kun on kyse saamen kieltä sujuvasti osaavasta vanhemmasta. Jos vanhempi kuitenkaan ei pysty puhumaan lapselle joka hetki saamea, parempi kuin puhua aina enemmistökieltä on puhua saamea aina kun pystyy. Toinen tavallinen suositus on, että vanhemman tulee aina puhua lapselle sitä kieltä, jota on itse oppinut ensimmäisenä. Saamelaisten assimilaatiohistorian valossa tämäkin on usein huono neuvo. Jos vanhemmat tai jopa edeltävät sukupolvet ovat kielenvaihdon vuoksi jääneet ilman saamen kielen taitoa, suomenkielistymiskehitys saadaan parhaiten käännettyä ottamalla saame takaisin kotikieleksi.

”

Vähän minulla mietitytti ympäristön reaktiot siinä mielessä, kun olen ensimmäiseltä ammatiltani äidinkielenopettaja, että tuleeko sitten ihmetystä. Että miten äidinkielen, suomen kielen opettaja voi tulla semmoiseen ratkaisuun, että ei puhukaan ensimmäisenä oppimaansa kieltä lapselle.

Henna Aikio

Asiantuntijaneuvoissa toistuu usein sana “tunnekieli”: vanhempaa suositellaan puhumaan lapselle kieltä, johon itse on eniten kiinnittynyt tunnetasolla tai jolla itse on oppinut luontevimmin puhumaan tunteista. Ihmisellä voi kuitenkin hyvin olla useampi kuin yksi “tunnekieli”. Myös aikuisena opittuun kieleen voi muodostua syvä tunneside, ja tunteisiin liittyvää sanastoa ja ilmaisua voi opetella siinä missä muitakin kielen osa-alueita. On myös tunnistettava, että jos saamelaislapsi ei saa oppia saamen kieltä, sillä on omat seurauksensa tunnetasolla. Saamelaisyhteisöissä on puhuttu paljon ns. asuntolatraumasta ja taakkasiirtymistä, jotka tarkoittavat mm. kieleen liittyvien traumaattisten kokemusten siirtymistä seuraaville sukupolville. Kun yhteisö haluaa pysäyttää tällaisen kehityksen, saamen kieli on saatava takaisin kotikieleksi. Se voi edellyttää sitä, että ensimmäisenä kielenä suomea oppinut siirtää lapsensa ensimmäiseksi kieleksi saamen.

Tällainen käännteinen kielenvaihto on mahdollista, ja siitä on rohkaisevia esimerkkejä maailman alkuperäiskansa- ja vähemmistökieliyhteisöistä. Kielenvaihdon kääntäminen vaatii kuitenkin paljon sekä yksittäisiltä van-

hemmilta että koko yhteisöltä. Se nostattaa pintaan monenlaisia tunteita, niin positiivisia kuin negatiivisia. Vanhemmat, jotka siirtävät lapsilleen itse aikuisena oppimaansa kieltä, saattavat saada yhteisöltään tukea ja kannustusta, mutta myös kritiikkiä. Uusien puhujien kielitaitoa saatetaan arvostella, ja joidenkin mielestä kielenelvytys pilaa koko kielen. Onneksi saamen kielten elvyttäminen on edennyt jo niin pitkälle, että positiivisia esikuvia ja ilonaiheita löytyy runsaasti ja vertaistukea on saatavilla.

”
Tällä hetkellä on aika toiveikas olo, koska näyttää siltä, että ihmiset ovat rohkaistuneet ottamaan inarinsaamen kieltä käyttöön kotona.
Henna Aikio

MITÄ KIELTÄ TAI
KIELIÄ HALUTAAN
LAPSEN OPPIVAN?

MITEN TÄMÄ
TURVATAAN?

JOS PERHEESSÄ TULEE OLEMAAN
USEITA ERI KIELIÄ, MIKÄ ON NIIDEN ROOLI?

YMMÄRTÄVÄTKÖ KAIKKI
PERHEEN AIKUISET TOISTENSA KIELIÄ?

MITEN ARJEN TASOLLA
VALITSEMME KÄYTETYN KIELEN?

MITEN TURVAAMME LAPSEN KIELITAIDON
SIINÄ KIELESSÄ, JOKA ON YMPÄRISTÖSSÄ
HEIKOMMASSA ASEMASSA?

**KYSYMYKSIÄ,
JOITA KANNATTAA MIEHTIÄ
JO PERHEEN PERUSTAMISTA
SUUNNITELTAESSA:**

LIITTYYKÖ NÄIHIN
VALINTOIHIN HAASTEITA,
JOITA VARTEN TARVITAAN
LISÄTIETOA, ASIANTUNTIJA-
APUA TAI VERTAISTUKEA?

MISTÄ SITÄ SAADAAN?

MILLAISTA MATERIAALIA
VAUVA-AIKANA JA LAPSEN
KASVAESSA VOIDAAN KÄYTTÄÄ
LAPSEN KIELENKEHI-
TYKSEN TUKEKSI?

MIKÄ
ASUINYMPÄRISTÖSSÄ
VOI TUKEA PERHEEN
SAAMEN KIELEN
KÄYTTÖÄ?

ENTÄ HAITATA SITÄ?

MITÄ SUVULTA JA LÄHIPIIRILTÄ
TOIVOTAAN PERHEEN KIELIVALINTOJEN JA
LAPSEN KIELENKEHITYKSEN SUHTEEN?

MITEN SAAMME VÄLITETTYÄ NÄMÄ
TOIVEET HEILLE SELVÄSTI?

JOS SAAMEN KIELEN PUHUMINEN LAPSILLE
ON ESIMERKIKSI VANHEMMISTA SUKULAISISTA VAIKEAA,
MITEN HEITÄ VOIDAAN ROHKAISTA SIIHEN?

Se, onko perheellä saatavissa apua kielisuunnitteluun, riippuu paljon omista verkostoista ja valitettavasti myös asuinpaikasta. Terveystieteiden ammattilaisten tulisi osata neuvoa perhettä myös kieleen liittyvissä kysymyksissä, mutta he eivät usein tunne saamen kielten kirjavia tilanteita ja tarpeita. Kirjasi loppuun on koottu kirjallisuuden ja materiaalien ohella joitakin ehdotuksia siitä, mistä perheen kielikysymyksiin voi saada apua ja neuvoja.

Perhe Harju

Kiureli Harju on 3-vuotias ja asuu Sevetijärvellä isänsä ja äitinsä kanssa. **Terhi** ja **Tero Harju** ovat molemmat opiskelleet koltansaamen kielen aikuisiällä Saamelaisalueen koulutuskeskuksen koltansaamen kielen ja kulttuurin linjalla. Terhi tiesi jo opiskellessaan, että jos tulee äidiksi, haluaa puhua lapselleen saamea. Tero oli ehdottomasti asian kannalla. Ulkopuolelta valintaa kuitenkin myös kyseenalaistettiin: lapselle pitäisi puhua omaa ensimmäisenä opittua kieltä ja tunnekieltä. Pariskunta pysyi silti päätöksessään ja Kiurelin synnyttyä Terhi alkoi puhua koltansaamea ja Tero suomea. Alussa haasteita oli vauva-arkeen liittyvän sanaston kanssa. Toisaalta Terhin mukaan juuri alussa oli hyvää aikaa itselle omaksua sanastoa ja ilmaisutapoja, kun vauvalle saattoi puhua mitä osasi. Tero opiskeli koltansaamea Kiurelin ollessa parivuotias, ja vähitellen hänestäkin tuntui luontevalta alkaa käyttää kieltä pojan kanssa niin paljon kuin osaa. Kiureli ymmärtää hyvin saamea, mutta puhuu vielä enemmän suomea. Terhi ja Tero toivovat, että koltansaamenkielisiä lapsia olisi tulevaisuudessa enemmän, ja että poika löytäisi itselleen mieluisen muodon käyttää kieltä ja siirtää sitä eteenpäin.

Siinä oppii tosi paljon, kun vaan alkaa käyttämään sitä kieltä.

Terhi Harju

Vauva-aika

Puhuttiinpa lapselle mitä kieltä tai mitä kieliä tahansa, hänelle kannattaa puhua paljon alusta saakka. Varhainen vuorovaikutus on elintärkeää lapsen koko kehityksen, myös kielellisten valmiuksien kannalta. Vauva alkaa tunnistaa ja matkia kuulemaansa kielellistä ainesta jo kauan ennen sanojen muodostamista. Vanhemman, joka haluaa lapsen oppivan saamen kieltä, kannattaa puhua saamea lapselle syntymästä saakka. Tutkimusten mukaan puheen kuuleminen jo sikiöaikana vaikuttaa lapsen kehitykseen suotuisasti.

Pikkuhiljaa oppi ymmärtämään enemmän ja enemmän. Kyllähän siinä oli alussa paljon semmoista, mitä ei ymmärtänyt, mutta ei se tuntunut oikeastaan mitenkään pahalta.

Tero Harju

Jos perheessä on kaksi vanhempaa, joista toinen ei osaa saamea, saamea lapselle puhuva puoliso voi olla hänelle hieno mahdollisuus oppia itsekin. Tutkimukset vahvistavat arkipäivän kokemusta siitä, että enemmistökielinen vanhempi on avainasemassa siinä, miten saamen kieli perheessä siirtyy. Jos enemmistökielinen aikuinen suhtautuu lapselle puhuttuun saamen kieleen negatiivisesti tai välinpitämättömästi, se vaikuttaa väistämättä negatiivisesti lapsen saamen kielen omaksumiseen ja identiteettiin. Huomatavasti parempi tilanne on, jos saamentaidoton vanhempi suhtautuu saamen puhumiseen positiivisesti. Enemmistökielinen vanhempi, joka kuulee saamea perheessään jatkuvasti, voi kuitenkin myös melko vähällä vaivalla opetella jonkin verran saamea. Jo vähäisellä kielitaidolla hän pystyy seuraamaan saamenkielistä keskustelua ja esimerkiksi toivottamaan hyvää yötä saameksi ja lukemaan ja laulamaan saameksi. Saamelaisyhteisöissä on paljon rohkaisevia esimerkkejä alun perin enemmistökielisistä vanhemmista, jotka ovat perhe-elämän myötä oppineet saamen kielen sujuvasti ja alkaneet käyttää sitä lasten kanssa.

Saamea pikkulapselle puhuvasta vanhemmasta saattaa tuntua siltä, että häneltä puuttuu sanastoa ja ilmauksia, joita pikkuvauvan kanssa käyttää. Jos

hän itse ei ole oppinut saamea vanhemmiltaan, tämä ei ole ihme. Kuitenkin myös äidinkielenään saamea puhuva saattaa olla samassa tilanteessa, etenkin ympäristössä, jossa muita saamenkielisiä pikkulapsiperheitä on vähän.

Lastenhoitosuositukset ja lastenkulttuuri muuttuvat nopeasti, ja enemmistökieli ja -kulttuuri painavat tälläkin alalla joka puolelta. Vauvasanastoa, hellittelykieltä, loruja ja lauluja voi kuitenkin opetella siinä missä kieltä muutenkin. Apua tarjoaa esimerkiksi Čoahkis-sivusto (ks. lähdeluettelo),

Minä olin utelias kuin pikkulapsi, joka kuunteli korvat höröllään, että mitä nyt puhutaan. Että minä haluan oppia itsekin tuon, ottaa selvää asioista.

Tero Harju

jolla on lapsiperheiden tueksi koottua materiaalia, kuten vauvaloruja, opastusta vuorovaikutukseen vauvan kanssa ja terveysneuvontamateriaaleja, myös eri saamen kielillä. Apua sanaston ja materiaalin kanssa voi saada pitempään saamea perheessään puhuneilta vanhemmilta. Voit pyytää, että he jakaisivat kanssasi laulunsanoja, kirjavinkkejä, nettimateriaaleja, itse keksittyjä loruja ja mitä vain saamenkielistä. Kannattaa kartoittaa tarkkaan kaikki mahdolliset kieliresurssit; olisiko esimerkiksi omassa suvussa vanhempia ihmisiä, jotka muistavat saamenkielisiä sanontoja ja lauluja, vaikka eivät ehkä puhuisikaan kieltä aktiivisesti? Saamenkielisissä varhaiskasvatusryhmissä on kehitetty pikkulapsille sopivaa materiaalia ja joissakin on myös koottu sanastoa työntekijöiden ja vanhempien käyttöön. Varhaiskasvatussyksiköistä kannattaa rohkeasti kysellä, voisivatko ne omien resurssiansa puitteissa antaa laatimiaan materiaaleja saamenkielisten perheiden tueksi.

”

Se on tässä kolmen vuoden aikana hoksattu, että isän passiivinen kielitaitohan on kehittynyt aivan mainiosti.

Henna Aikio

Saamen kielen puhuminen omille lapsille on toisille luonnollinen ja itseltään selvä valinta, toisille taas pitemmän prosessin tulosta. Riippumatta taustasta se on vanhemmalle parhaassa tapauksessa arjessa suuri ilon aihe ja voimavara. Vauva-arjessa saamen kieleen panostaminen voi kuitenkin tuntua myös työläältä, kun kaikki muukin on uutta.

”

Ensimmäisen lapsen kohdalla, kun kaikki on arjessa uutta. Aina kun siirrytään siihen seuraavaan vaiheeseen, mikä se onkaan, niin sitten kuitenkin menee energiaa ihan jo siihen tavalliseen arjen pyörittämiseen.

Henna Aikio

Vertaistuki eri muodoissaan voi antaa käytännöllisiä vinkkejä, toivoa toivottomuuden hetkellä ja iloa arkeen. Olisiko teidän alueellanne tarpeeksi kävijöitä saamenkielisen perhekahvilan aloittamiseen? Jos virallinen perhekahvila tuntuu liian työläältä, ainahan voi kokoontua epävirallisesti jonkun kotona vuorotellen vaikka joka toinen viikko. Sosiaalinen media tarjoaa välimatkoista riippumattomia mahdollisuuksia, vaikkapa saamenkielisten vanhempien keskusteluryhmä tai snapchat-tili. Saamenkieliseen seuraan kannattaa hakeutua tietoisesti, vaikka se olisi uutta ja vierasta. Vertaistuen lisäksi se muodostaa kasvavalle lapselle kuvaa siitä, että saameksi on normaalia ja kivaa olla yhdessä eri-ikäisten kesken.

”

Vertaistukea kannattaa hankkia itselleen. Että sitten, kun tulee niitä synkkiä päiviä, että ei se ala koskaan oppia saamea, tai tuntuu, että oma kielitaito ei riitä, niin sitten on joku, jolle kilauttaa ja kysyä, että mitenkä teillä tällaisesta vaiheesta päästiin yli.

Henna Aikio

Kuten edellä on jo tullut esille, “yksi vanhempi – yksi kieli” on muodostunut jonkinlaiseksi viralliseksi suositukseksi perheille. Saamelaiskontekstissa tämä on hyvä neuvo sujuvasti saamea osaavalle vanhemmalle. Jos taas vanhempi kokee pystyvänsä puhumaan saamea vain osan ajasta, on kuitenkin monin verroin parempi toimia näin kuin jättää kokonaan puhumatta saamea. Jos perheen kahdesta aikuisesta toinen puhuu systemaattisesti saamea, on pelkästään arvokas asia, jos saamea ehkä vähemmän sujuvasti hallitseva tai vasta opetteleva vanhempi osallistuu saamen kielen tukemiseen käyttämällä kieltä jonkin verran. Hän voi esimerkiksi sanoa lapselle tietyt päivittäiset fraasit saameksi, lukea saamenkielisiä kirjoja, laulaa lauluja ja kysellä lapselta asioiden saamenkielisiä nimiä. Tämä kaikki viestittää lapselle, että saamen kieli on koko perheen yhteinen asia.

Mietin silloin alussa, että pystynkö minä alkamaan puhua sitä. En välttämättä lausu oikein kaikkea ja osaa oikein sanoa. Ja sitä jotenkin mietittiin, että Terhi puhuu saamea ja minä puhun pelkästään suomea Kiurelille. Mutta kyllä sitten pikkuhiljaa aloin minäkin puhumaan enemmän ja enemmän Kiurelille. Ja se oli itsellekin tosi hyvää harjoittelua, että pystyi jollekin puhumaan.

Tero Harju

On myös mahdollista, että vanhempi haluaa tietoisesti siirtää lapselle saamen kielen lisäksi jotakin muuta itselleen tärkeää kieltä. Jos yksi henkilö puhuu lapselle useampaa kuin yhtä kieltä, on hyvä miettiä kielten välistä työnjakoa. Olisiko luontevaa pyrkiä valitsemaan kieltä ympäristön mukaan – yhtä kieltä kotona, toista kodin ulkopuolella? Entä eri kieliä eri aikoina, esimerkiksi arkipäivinä ja viikonloppuna? Pystyipä itse systemaattiseen kielenvalintaan lapsen kanssa tai ei, on muistettava, että oma kielenvalinta antaa samalla mallia lapselle. Lapsi oppii systemaattiseen kielenvalintaan vuosien mittaan sitä todennäköisemmin, mitä vahvemman mallin vanhemmat siirtävät hänelle omalla toiminnallaan.

Jos olet valinnut puhuvasi lapselle saamea, sitä kannattaa käyttää alusta asti kaikissa tilanteissa, myös kodin ulkopuolella. Jos tunnet esimerkiksi alem-

muudentunnetta saamen puhumisesta julkisilla paikoilla, pyri työstämään asiaa ja siedättämään itseäsi sille. Saamen käyttäminen kaikissa ympäristöissä viestittää lapselle, että saamen kieli on yhtä arvokas ja käyttökelpoinen kuin muutkin kielet. Isommalle lapselle kannattaa toki avoimesti kertoa omista tunteista ja niiden taustalla vaikuttavasta kielenvaihdon ja kielitraumojen kokonaisuudesta.

Myös terveydenhuollon henkilökunnalle kannattaa tehdä perheen kieli-tilanne ja tavoitteet selväksi. Ammattilaisten tehtävä on tukea perheen kieli-tilanteita. Jos kohtaat negatiivisia, perheen kieli-tilanteita kyseenalaistavia asenteita, kannattaa olla yhteydessä ko. palvelusta vastaavaan viranomaiseen. Yleensä huonoissa neuvoissa tai ihmettelevissä asenteissa on kysymys tietämättömydestä. Terveydenhuollon ammattilaiset saattavat edelleenkin suositella suomen kieltä lapsen kotikieleksi tai opetuskieleksi tilanteessa, jossa lapsella on erityisen tuen tarpeita, kuten puheen kehityksen viivästyistä. Tällaisissa tilanteissa kannattaa pyytää näkemystä ja tukea nimenomaan kaksi- ja monikielisyyteen perehtyneiltä asiantuntijoilta.

*Sitten se kuunteli, ja oli että “Ai, onko teillä kotikielenä ihan pelkästään saame? Mutta miten se oppii suomea?”
Ja se oli lääkäri!*

Anna Näkkäläjärvi-Länsman

Saamen kielilain nojalla saamelaisella on saamelaisten kotiseutualueella oikeus mm. saamenkielisiin sosiaali- ja terveystalouteihin. Palveluiden järjestäjän on tiedotettava asiakkaita saamenkielisistä palveluista ja tarjottava niitä aktiivisesti, ilman erityistä vaatimista. Jos esimerkiksi lähineuvolas- sa ei ole saatavissa saamenkielistä palvelua, kunta on velvollinen järjestämään palvelun ostopalveluna tai tulkkauksen muodossa. Kaksi- ja monikielisen lapsen kielen kehitystä tulisi terveydenhuollossa seurata kaikkien lapsen kielten osalta. Vain suomen kielen huomioiminen saamenkielisen lapsen ikäkausitarkastuksissa antaa puutteellisen, pahimmassa tapauksessa virheellisen kuvan lapsen tilanteesta.

Perhe Näkkäljärvi- Länsman

Asko Länsmanilla ja Anna Näkkäljärvi-Länsmanilla on kaksi yhteistä lasta: 6-vuotias Anni-Siviä ja 4-vuotias Ántte Isát. Perhe on hiljattain muuttanut Utsjokisuusta Nuorgamiin. Anni-Siviä käy esikoulua osin Nuorgamissa ja osin Utsjoella ja tykkää koulussa erityisesti liikunnasta, kuten koripallosta. Perheen arkea eletään pitkälti poronhoidon vuotuiskierron mukaan, esimerkiksi erotusaikaan ollaan paljon Skálluvaarassa. Anna ja Asko ovat molemmat puhuneet lapsille alusta asti yksinomaan pohjoissaamea. Valinta oli heille hyvin luonnollinen, koska kyse on kummankin äidinkielestä. Anna on kuitenkin joutunut tekemään enemmän töitä aktiivisen kielitaidon ja vahvan kieliympäristön eteen, sillä hänen lapsuudenperheensä valtakieli oli suomi, ja saamen kielten tilanne oli hänen nuoruudessaan Inarin kirkonkylällä muutenkin melko heikko. Omille lapsilleen Anna ja Asko toivovat rikasta kielitaitoa ja vahvaa saamelaista identiteettiä ja kokevat, että ovat pystyneet niitä tähän asti hyvin välittämäänkin. Lasten vahvin kieli on saame, ja molemmat ovat oppineet hyvin myös suomea – joidenkin ulkopuolisten epäilyistä huolimatta. Annan ja Askon mielestä elinkeinon merkitys saamen kielten elinvoimaisuudelle on nyt ja tulevaisuudessakin korvaamaton. Myös saamelaisen varhaiskasvatuksen merkitystä he korostavat.

Toivon vain, että saamen kieli avaa meidän lapsille saamelaisen yhteiskunnan kaikissa neljässä maassa.

Anna Näkkäljärvi-Länsman

Leikki-ikä ja varhaiskasvatus

Lapsen varhaiskasvatuspaikan valinta ja hakeminen ovat osa perheen kieli-suunnittelua. Saamenkieliselle lapselle paras vaihtoehto on saamenkielinen varhaiskasvatus. Varhaiskasvatuslain mukaan koko Suomessa on oikeus saada saamenkielistä varhaiskasvatusta, kun on kyse saamea äidinkielenään puhuvasta lapsesta. Saamelainen varhaiskasvatus toteutuu Suomessa kahdessa muodossa: äidinkielisille lapsille tarkoitettu saamenkielinen varhaiskasvatus ja kielikylpymenetelmää toteuttava kulttuuri- ja kielipesätoiminta. Äidinkielenään saamea puhuvien lasten saamenkielisen varhaiskasvatuksen järjestämisvastuu on kunnilla. Äidinkielisellä lapsella tarkoitetaan tässä tapauksessa yleensä lasta, joka oppii saamea kotikielenään vanhempiensa kanssa. Saamelaisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on, että lapset pääsevät kasvamaan vahvasti saamenkielisessä, kulttuurisesti ja pedagogisesti saamelaisessa ympäristössä.

Meillä on kyllä ollut onnea kielen suhteen, kun tuo Ut-sjoen saamenkielinen päiväkoti on ollut niin hirveän hyvä. Saa sanoa, että Anni-Siviä on meillekin opettanut uusia saamen kielen sanoja.

Asko Länsman

Kielipesät on tarkoitettu pääasiassa saamelaisperheiden lapsille, joille kieltä ei pystytä kotona siirtämään ollenkaan tai riittävästi. Käytössä on varhaisen, täydellisen kielikylvyn peruseriaate: henkilökunta puhuu lapsille alusta saakka pelkästään saamen kieltä, vaikkeivät lapset osaisi kieltä ennestään. Lapset saavat puhua mitä kieltä haluavat. He alkavat ymmärtää saamea hyvin nopeasti ja ajan mittaan myös puhua sitä itse. Toiminnan tavoitteena on lapsen toiminnallinen kaksikielisyys kouluikänsä mennessä. Kielipesätoimintaa järjestetään kaikilla kolmella Suomessa puhutulla saamen kielellä. Sitä rahoittaa Suomen valtio opetus- ja kulttuuriministeriön kautta. Kunnat ja kaupungit maksavat osan kuluista ja ne myös vastaavat pääosin toiminnan järjestämisestä käytännössä. Toimintaa koordinoi ja kehittää Saamelaiskäräjät. Lisätietoja kielipesätoiminnasta löytyy Saamelaiskäräjien Kielipesä-sivustolta (ks. lähdeluettelo).

Sen kyllä näkee, miten tärkeitä ne ne kielipesät ja saamenkieliset päiväkodit ovat lasten kielen kannalta. Sen kyllä näkee joka päivä.

Asko Länsman

Kulttuuri- ja kielipesät ja äidinkielisten saamenkielinen varhaiskasvatus ovat molemmat varhaiskasvatusmalleja, jotka yhdessä perheen ja muun yhteisön kanssa tukevat lapsen saamen kielen kehittymistä. Silti myös saamenkielisessä varhaiskasvatuksessa lapset saattavat puhua keskenään enimmäkseen suomea. Kielipesässä tämä on jopa tavallinen tilanne, koska suomi on yleensä lasten vahvin kieli, usein myös ainoa kotikieli. Lasten keskinäinen kielenvalinta heijastelee saamen kielten vähemmistöasemaa, eikä se ole yksittäisen varhaiskasvatusryhmän tai vanhempien vika. Siihen on kuitenkin mahdollista vaikuttaa mm. lisäämällä aikuisten läsnäoloa lasten vapaassa leikissä ja käyttämällä lapsille mieluisimpia leikkielementtejä myös yhteisessä toiminnassa. Näin lapsille annetaan kielellinen malli toimia leikkitalanteissa saameksi. Saamelaisen varhaiskasvatuksen työntekijämitoituksessa tulisi huomioida se, että henkilöstöllä on tärkeä rooli kielellisenä ja kulttuurisena mallina lapsille ja sen tulee voida osallistua runsaasti lasten leikkiin.

Vastuu lapsen saamen kielen kehittymisestä ja käyttämisestä ei koskaan ole yksin varhaiskasvatuksen tai koulun harteilla. Kodin asenteilla ja kielimalleilla on suuri merkitys asiaan. Vanhempien tulee olla tietoisia erilaisista kielivalinnoista ja niiden seurauksista. Jos lapselle puhutaan saamen kieltä, odotetaanko hänen puhuvan vanhemmalle saamea? Odotetaanko sisarusten puhuvan saamea keskenään? Jos lapsi kokee, että on luonnollista ja hyväksyttyä puhua vanhemmille ja sisaruksille enemmistökieltä, se vaikuttaa hänen kielivalintoihinsa muidenkin saamenkielisten kanssa. Toisaalta lapsen taipumukseen valita saamea tai enemmistökieltä vaikuttavat lukuisat seikat, kuten hänen persoonansa ja temperamenttinsa, samoin muiden lasten antama malli. Vanhempi voi joutua tasapainoilemaan vanhemman ja kielipoliisin roolien välillä, eikä kaikki ole aina hänen vallassaan. Joskus voi olla tarpeen hyväksyä se, että lapsi ei ainakaan juuri nyt puhu saamea itse.

Leikki-iässä lapsen on tärkeää saada saamenkielisiä roolimalleja, joiden kautta hän pääsee näkemään saamen kielen elävänä, erilaisissa ympäristöissä ja eri-ikäisten kesken luontevana kielenä. Saamenkielinen lastenkulttuuri välittää lapselle viestiä, että saamen kieli ja saamelaiskulttuuri ovat arvokkaita ja käyttökelpoisia siinä missä enemmistökieletkin. Jos taas kaikki lapsen käyttämä materiaali kirjoista peleihin ja lastenohjelmiin on enemmistökielistä, lapselle muodostuu helposti mielikuva, että saame ei kuulu eikä sovi näille aloille. Vanhempien kannattaakin nähdä vaivaa saadaakseen perheen käyttöön kaikki mahdollinen saamenkielinen lastenmateriaali. Myös muulla kuin omalla saamen kielellä laadittu materiaali kannattaa hyödyntää. Lapsi suhtautuu eri kieliin yleensä avoimesti ja oppii helposti ymmärtämään olennaisen sisällön myös toisella saamen kielellä olevasta materiaalista.

”

Jos haluaa ruutuaikaa, niin jos kysyy sillä lailla, että ”äiti, saanko minä pelata iPadilla sitä yhtä saamenkielistä peliä?”, niin silloin kyllä saa sitä aikaa!

Anna Näkkäljärvi-Länsman

Tavallisesti ajatellaan, että lapsi on omaksunut kotikielensä puhutun kielen perusrakenteet ja -sanaston noin nelivuotiaana. Uhanalaisen, vähemmistöasemassa olevan kielen omaksuminen eroaa kuitenkin joiltakin osin kaikkialla käytettävän enemmistökielen omaksumisesta. Ero ei liity itse kieleen ja sen ominaisuuksiin vaan siihen, että saamenkielinen lapsi kuulee yleensä paljon pienemmän osan arjestaan saamea kuin suomenkielinen lapsi suomea. Saamen kielen vähemmän käytettyjen kieliopillisten elementtien ja arjessa harvemmin kuullun sanaston oppiminen voi viedä pitkään tai jäädä kokonaan kesken. Se, että lapsi saattaa puhua itse pelkästään suomea, vaikka aikuiset puhuvat hänelle saamea, ei kerro lapsen tai vanhempien kyvyttömyydestä. Pikemminkin se kertoo siitä, että uhanalaisen vähemmistökielen omaksuminen vaatii huomattavasti enemmän kuin enemmistökielen omaksuminen. Vanhempien tulee kiinnittää huomiota siihen, että lapsen päivittäisestä kielellisestä syötöksestä – eli kaikesta kielellisestä aineksesta mitä lapsi kuulee ja näkee – riittävä osa olisi saamenkielistä. Saamenkieli-

”

Täällä aidallahan nämä lapset puhuvat lähinnä saamea. Että jotenkin sen tuntee, miten elinkeino pitää yllä kieltäkin.

Anna Näkkäljärvi-Länsman

sen vanhemman olisi hyvä puhua lapselle paljon ja hankkia hänelle mahdollisuuksien mukaan myös muita päivittäisiä kielimalleja. Kotona kannattaa pitää auki saamenkielistä radiota ja soittaa saamenkielistä musiikkia ja äänitteitä.

Jokainen saamenkielinen perhe on omanlaisensa, ja jokaisen saamen kieltä siirtävän vanhemman on etsittävä ne käytänteet, jotka toimivat omassa arjessa ja omien tavoitteiden saavuttamisessa. Kun yksi vanhempi ei halua painostaa lasta vastaamaan saamen kielellä, toiselle on aivan luontevaa vaatia saamen kielen puhumista lapselta. Yksi ei halua puuttua lapsen puhumaan saameen, ja toinen taas näkee, että lapsen kieltä kannattaa ohjailta aktiivisesti, myös kielivirheisiin puuttumalla. Yhdessä perheessä hyväksytään ilman muuta se, että lapset puhuvat keskenään ja kavereittensa kanssa suomea, toisessa taas on selvä tavoite, että myös lasten välisenä kielenä on oltava saame. Vanhemmilla on oikeus odottaa kotona vierailevilta lapsilta ja aikuisilta perheen kielen tai kielten kunnioittamista. Vanhemmilla ei ole esimerkiksi velvollisuutta alkaa puhua lapselle enemmistökieltä siksi, että paikalla on joku, joka ei ymmärrä saamea. Kielenvalinta on perheen oma henkilökohtainen valinta, johon muilla ei ole sanomista.

Me olemme jo jutelleet ihan sellaisista perusasioista. Että meillä on saamen kieli, meidän pitää puhua sitä, ja jos me emme puhu sitä, niin se katoaa. Että kyllä se tosi nuorena alkaa!

Anna Näkkäljärvi-Länsman

Siinä missä suomenkielisen perheen lapsi oppii suomea “itsestään”, saamenkielisessä perheessä kielen siirtyminen voi siis tuntua kovalta työltä. Kovasta työstä huolimatta lapsi saattaa itse puhua enimmäkseen enemmistökieltä. Vaikka tilanne olisi tämä, vanhemman ei kannata syyttää itseään eikä luovuttaa. Näennäisesti pysähdykseltä tai takapakilta näyttävässä tilanteessakin lapsen saamen kielen omaksumisprosessi on tosiasiaa jatkuvassa käynnissä. Se, että lapsi ymmärtää ongelmitta saamea, on jo arvokas asia, josta kannattaa iloita. Ennemmin tai myöhemmin lapsen saamen kieli yleensä aktivoituu, jos saame pysyy päivittäisenä kotikielenä. Jos kävisikin

niin, ettei lapsi alkaisi puhua saamea itse, niin täytyy muistaa, että jo pelkkä passiivinen kielitaito on lapselle yksikielisyyteen verrattuna iso etu niin kehityksen kuin samastumisen ja kulttuurintuntemuksen kannalta. Passiivisen kielitaidon pohjalta lapsi voi myös myöhemmissä elämänvaiheissaan päättää itse aktivoida saamen kielensä.

Se on kuitenkin sitten hienoa, kun ensimmäistä kertaa huomaa, että lapsi ymmärtääkin ihan täysin ja tekee kaikkea, mitä sanot koltaksi. Sitten niin kuin huomaa, että siitä on ollut hyötyä.

Terhi Harju

Lähipiirin ja suvun merkitys lapsen saamen kielen kehittymiselle voi olla merkittävä. Läheisille kannattaa puhua avoimesti perheen kielellisistä tavoitteista ja käytänteistä jo raskausaikana ja vauva-aikana. Vanhemmilla on oikeus pyytää ja odottaa, että saamenkieliset läheiset, kuten isovanhemmat ja ystävät alkavat puhua heidän lapselleen nimenomaan saamen kieltä. Vanhemmilta, assimilaatiokauden eläneiltä ihmisiltä tämä voi vaatia paljon – psyykkisten esteiden ja syvään juurtuneiden tapojen ja asenteiden murtamista. Toisilta saamen puhuminen pikkulapselle käy luonnostaan, toisilta vaatii totuttelua ja joiltakin ei onnistu koskaan. Joka tapauksessa saamen kieltä puhuva pikkulapsi parantaa ja voimaannuttaa kielenvaihdosta toipuvaa kieliyhteisöä monin tavoin. Etenkin vanhemmille saamelaisille voi tuottaa suurta iloa kuulla lasten puhuvan saamea.

Niin paljon kuin nautinkin siitä, että saan Vildan kanssa käyttää saamea, niin kyllä se vie minulta energiaa. Ei se ole semmoinen, että kunhan vaan puhun.

Henna Aikio

Saamen kieli koulussa

Koulun rooli on saamelaisten historiassa ollut merkittävä saamen kielten ja saamelaiskulttuurin sulauttamisessa. Nykyään asetelma on onneksi toinen: koulu voi olla yksi merkittäviä saamen kielten vahvistajia ja elvyttäjiä ja saamelaisten kielellisten oikeuksien toteuttajia. Tämä koskee toistaiseksi lähinnä saamelaisten kotiseutualuetta, mutta saamelaisopetus on vahvistumassa myös monissa kaupungeissa. Kouluopetuksen merkitys saamenkieliselle lapselle ja yhteisölle on monitasoinen. Omakielisen tai osaksi omakielisen opetuksen kautta lapsi pääsee omaksumaan tietoa monilta elämäniloilta saamen kielen kautta. Hänelle saame muodostuu luontevaksi kieleksi, jolla hankitaan tietoa, jota käytetään suullisesti ja kirjallisesti ja jolla voi puhua yhtä hyvin omasta elämämpiiristä kuin maailmanlaajuisista kysymyksistä. Lapsi kasvaa ajatukseen, että saamen kieli kuuluu sekä yksityisille aloille kuten perheeseen että koko yhteiskuntaan. Hän oppii kirjoittamaan ja lukemaan jo alkuopetuksessa ainakin kahdella kielellä. Saamen kielen kirjoitusasu on hänelle selvä juttu, jota ei tarvitse myöhemmin erikseen opetella.

Saamelaisopetus tarkoittaa kaikkea saamen kielellä annettavaa opetusta ja saamen kielen opetusta. On tärkeää tehdä ero saamen kielen opetuksen ja saamenkielisen opetuksen välillä. Saamen kielen opetus tarkoittaa saamen opettamista äidinkielenä tai vieraana kielenä. Tilanteesta riippuen opetuskielenä voi olla saame tai suomi. Voi olla, että saamen kielen opetusta on korkeintaan muutama tunti viikossa ja lapsen muu opetus on kokonaan suomenkielistä. Kun taas puhutaan saamenkielisestä opetuksesta, kyse on siitä, että eri oppiaineita opetetaan saameksi, saame on kommunikointikielenä luokassa ja materiaali on saamenkielistä ainakin niiltä osin kuin mahdollista. Kaksikielinen opetus tarkoittaa sitä, että oppiaineesta ja luokkatasosta riippuen osa opetuksesta annetaan saamen ja osa suomen kielellä. Kielikylpyopetus tarkoittaa kaksikielistä opetusta, jossa pätee kielikylvyn lähtötilanne ja metodit: oppilaat eivät välttämättä osaa saamea ennalta, joten he oppivat samalla ainetta ja kieltä. Saamenkielisen opetuksen, kaksikielisen opetuksen ja kielikylpyopetuksen lähtötilanne ja käytänteet eroavat toisistaan jonkin verran. Yhteinen tavoite on lapsen sujuva saamen kielen taito ja aktiivinen saamen kielen käyttö, sekä tietenkin samat sosiaaliset, tiedolliset ja taidolliset tavoitteet kuin opetuksessa yleensä.

Saamen kielet elävät enemmistökielten puristuksissa. Omankielinen lasten ja nuorten kulttuuri ei ole kovin vahva ja saamen kielistä ja saamen kielestä rakennetaan monin paikoin uudestaan nuorimpien ikäluokkien kieltä. Tässä tilanteessa vanhempien ja muun yhteisön odotukset saamen kielen opetusta ja saamenkielistä opetusta kohtaan ovat usein suuret. Koulun toivotaan välittävän lapsille vahvaa saamen kielen taitoa, aktiivista saamen kielen käyttöä, lujaa saamelaisidentiteettiä ja monipuolista kulttuurista osaamista. Suomalaisen koulujärjestelmän puitteissa toimivassa saamelaisopetuksessa nämä odotukset kasaantuvat usein liiaksi yksittäisten opettajien harteille. Koulutetuista saamenkielisistä opettajista on kova pula, ja kielenvaihtohistorian seurauksena saame ei ole suinkaan kaikille opettajille ensimmäisenä opittu kieli. Opettajat saattavat kohdata kritiikkiä saamen kielen taidostaan, puhumastaan saamen kielen murteesta, kulttuuritautastaan ja muista tekijöistä. Jokainen vanhempi haluaa luonnollisesti lapsensa parasta myös kielen ja kulttuurin suhteen. Nykyisessä, herkässä kielitilanteessa ja saamen kielten vasta vähitellen vahvistuessa koulukielenä vaaditaan yhteisöltä kuitenkin edelleen kärsivällisyyttä ja ymmärtämystä. Kritiikkiin on varmasti usein aihetta, mutta se tulisi suunnata rakenteisiin yksittäisten saamenkielisten työntekijöiden sijaan.

Toki minä toivon koko ajan sydän sykkyrällä, että se josain vaiheessa alkaisi puhua minulle kokonaan saamea.

Henna Aikio

Lapsen saamen kielen kehittymisen kannalta on tärkeää, että lapsella on kaikissa ikävaiheissaan omiin kiinnostuksenkohteisiinsa ja viiteryhmäänsä liittyviä roolimalleja. Koululaisen, etenkin teini-ikäisen silmissä saattaa helposti vaikuttaa siltä, että saamen kieli kuuluu pikkulapsille, aikuisille ja vanhuksille, mutta ei hänelle. Nuorta ei ole aina helppoa saada mukaan yhteisöllisiin tapahtumiin, eikä hän myöskään yleensä halua valita seuraansa tai tekemisiään kielen perusteella. Nuorisokulttuurin luominen ylhäältä käsin on erittäin haasteellista. Nuorten pitäisi itse luoda oma kulttuurinsa, mutta kun kyse on pienestä ryhmästä, aktiivisia tekijöitä on usein aivan liian vähän.

Anni-Siviä sanoi, että ei hätää isä, kyllä hän opettaa niille muille lapsille saamea.

Asko Länsman

Jos lapsen päivittäisestä syötöksestä pieni osa on saameksi, on tavallista, että vielä kouluikäisenkin saamen kielessä on paljon koodinvaihtoa suomeen, eli lapsi yhdistää puheessaan runsaasti suomea ja saamea. Lapsen saamen kielessä saattaa olla aukkoja ja ongelmakohtia, esimerkiksi duaalin eli kaksikon käytössä, menneen aikamuodon muodostamisessa tai tiettyjen alojen sanastossa. Suomen kieli voi vaikuttaa vahvasti myös saamen kielioppiin. Ongelmat saamen kielessä voivat pysyä lapsen mukana sitkeästi vuodesta toiseen ja heikentää hänen motivaatiotaan saamen kielen käyttämiseen. Lasten saamen kieltä pitäisi pystyä vahvistamaan nykyistä enemmän. Kieleen liittyviin haasteisiin ja puutteisiin tulisi saada tukea niin koulusta kuin sen ulkopuolelta. Suureksi hyödyksi tässä olisi aihetta koskeva tutkimustieto ja parhaiden käytäntöjen etsiminen maailmanlaajuisesti. Niiden pohjalta olisi hyvä kehittää juuri saamenkielisten lasten tarpeita palvelevia materiaaleja ja menetelmiä.

Kouluikäiseltä lapselta, jolla saamen kielen taito on vahva ja joka saa tukea kielen puhumiselle runsaasti koulun ulkopuolellakin, voi alkaa ikävuosien myötä odottaa enemmän: aktiivista saamen kielen valitsemista, saamen kielessä pysymistä, kielivirheiden vähenemistä ja monipuolisempaa sanastoa. Tavoitteita lapsen kielitaidon suhteen ei kannata asettaa liian matalalle. Lasta kannattaa tutustuttaa hänen puhumansa saamen kielen eri murteisiin. Lapselle kannattaa tarjota aktiivisesti hänen kehitystasoonsa sopivaa saamenkielistä kirjallisuutta ja muuta materiaalia. Saamenkieliselle lapselle on hyväksi kuulla ja lukea kirjallisuutta myös muilla kielillä kuin saameksi; monikielisen lapsen kielellistä kehittymistä tukee ylipäänsä kaikki rikas ja monipuolinen kielellinen aines. Yksi arvokas tavoite on sekin, että lapsi oppii ymmärtämään muita saamen kieliä ja suhtautuu niihin positiivisesti.

Koulumaailmassa lasten väliset erot saamen kielen taidossa ja käytössä voivat aiheuttaa monenlaisia tunteita ja reaktioita. Lapsi voi kokea raskaana tilanteen, jossa hänen kielitaitonsa on heikompaa kuin toisten, mutta yhtä lailla myös tilanteen, jossa toiset lapset pyrkivät jatkuvasti vaihtamaan enemmistökieleeseen. Yhdenkään lapsen ei pitäisi joutua tuntemaan saamenpuhujana alemmuudentunnetta. Ei ole myöskään lasta kohtaan oikein, että hän joutuu toimimaan toisten lasten opettajana tai kielipoliisina, tai että saamenkielinen toiminta järjestetään aina vähemmän saamea puhuvien ehdoilla. On aikuisten – koulun, vanhempien, kaikkien saamelaisten – vaatiava ja tärkeä tehtävä luoda lapsille kieliympäristö, jossa jokainen lapsi saa opetusta ja sosiaalista vuorovaikutusta omaan kielitaitoonsa sopivalla tasolla ja pääsee kukoistamaan saamen kielen puhujana.

Saamenkielinen lapsi aikuistuu

Murrosiässä lapsi alkaa siirtyä lapsuudesta aikuisuuteen. Tämä tarkoittaa usein annettujen arvojen kyseenalaistamista, välimatkan ottamista omiin vanhempiin ja oman tien etsimistä. Nuoren persoonasta riippuen voi näyttää siltä, että hän haluaa ennen kaikkea olla niin kuin muutkin ja sulautua massaan – tai sitten erottautua siitä. Uhanalaisen, vähemmistöasemassa olevan kielen puhujayhteisössä murrosikä on tyypillisesti aikaa, jolloin nuoren samastuminen ja kiinnostus myös kieltä kohtaan voi muuttua. Saattaa näyttää siltä, että hän etäännyy omasta kieliyhteisöstään. Nuori voi alkaa vastata enemmistökielellä, kieltäytyä puhumasta omaa kieltä tai suhtautua siihen negatiivisesti. On hyvin tavallista, että tiettyinä ikävuosina, esimerkiksi 13-16-vuotiaana, saamenkielisen nuoren saamen kielen käyttö vähenee ja asenne sitä kohtaan vaikuttaa välinpitämättömältä tai kiusaantuneelta.

Tavallaan on niin kuin isot toiveet, mutta sitten ei haluaisi asettaa lapsille, sille omalle eikä niille muille sellaisia paineita, että se on nyt sitten teidän harteilla, miten tässä käy.

Henna Aikio

Aikuisten kielivalintoja määrittää usein tietoinen tai tiedostamaton ideologinen halu puhua saamen kieltä aina kun mahdollista, koska tiedämme, miten tärkeää se on. Harva murrosikäinen toimii tältä pohjalta. Murrosikäinen puhuu saamea, jos se on mielekästä siltä kannalta, mistä hän on kiinnostunut, kenen kanssa hän haluaa olla ja mitä tehdä. Maailman mittakavassa nuorella ihmisellä on huomattavasti enemmän vaihtoehtoja suomen tai englannin kielellä kuin saamen kielellä, olipa sitten kyse ajanvietteistä, kulttuurituotteista tai samastusmiskohteista.

Siinä onkin iso vastuu, että me aikuiset luodaan positiivinen kieli- ja kulttuurikasvualusta, että lapset sitten haluavat käyttää kieltä tulevaisuudessa.

Henna Aikio

Toisaalta joidenkin saamenkielisten asenne saamen kieltä kohtaan muuttuu murrosiässä päin vastoin positiivisemmaksi ja tiedostavammaksi. Nuoren identiteetti saamen kielen puhujana voi vahvistua missä tahansa iässä elämäntapahtumien, oman kehityksen ja ympäristön mallien mukaan. Nuori voi alkaa pohtia oman kielen merkitystä suhteessa asuinpaikkaan, opiskeluun ja työelämään, ja halu kuulua omaan yhteisöön myös kielen kautta voi kasvaa.

Toivon vain, että saamen kieli avaa meidän lapsille saamelaisen yhteiskunnan kaikissa neljässä maassa. Että ei ole vain Utsjoki, Nuorgam, vaan me kuulumme suurempaan yhteiskuntaan, ja kieli on niin kuin avain siihen.

Anna Näkkäljäjärvi-Länsman

Myös murrosiässä saamen kielestä etäännyneen nuoren asenteet ja kieli-valinnat saattavat jo muutaman vuoden päästä, peruskoulun loputtua tai 20 vuoden rajapyykin tienoilla muuttua aivan päinvastaisiksi. Nuori voi alkaa omaehtoisesti luoda sijaa saamen kielelle elämässään, kun on alkanut mieltää saamen kielen merkityksen itselleen ja kenties huolestua kielitaidon heikkenemisestä. Tällaisia esimerkkejä on saamelaisyhteisössä paljon. Osalle aikuistuvista nuorista taas käy niin, että saamen kielelle ei muodostu mielekästä roolia omassa elämässä, opinnoissa, töissä ja perhe-elämässä. Tätä eivät vanhemmat eikä yhteisö voi täysin estää. On vain tehtävä kaikki mahdollinen sen eteen, että mahdollisimman moni aikuistuva saamen puhuja haluaa valita saamen kielen omaan elämäänsä.

Ja onhan se kieli rikkaus. Etenkin täällä rajan lähellä. Mitä paljon olisi työpaikkojakin sille, joka osaa saamea.

Asko Länsman

Saamen kielten tilanne elää nopeassa muutoksessa. Muutokseen liittyy iloa ja surua, yhtä aikaa toivoa ja toivottomuutta herättäviä puolia. Joskus voi tuntua, että kielen elinvoimaisuuden ylläpitäminen ja vahvistaminen on silkkaa taistelua ja vahingontorjuntaa. Saamen kieltä lapselleen siirtävä vanhempi ei voi tietää, mikä tulos hänen ponnistelullaan tulee olemaan: jatkavatko lapset saamen kieltä eteenpäin ja miten kielten käy. 20 tai 50 vuoden päähän ei näy. Tätä päivää 20 tai 50 vuoden takaiseen saamen kielen tilanteeseen peilatessa on kuitenkin selvää, että moni asia on muuttunut parempaan päin, monella eri tasolla. Saamelaiset ovat sulauttamistoimista ja suurista mullistuksista huolimatta säilyttäneet omat kielensä, siirtäneet niitä sukupolvelta toiselle ja monin paikoin aloittaneet kielen siirtämisen uudestaan vuosikymmenten katkoksen jälkeen. Kielenvaihdon jälkiä korjaillaan vielä kauan, mutta samalla luodaan joka päivä paljon uutta. Jokainen lapselle sanottu ja lapsen sanoma saamenkielinen sana rakentaa saamen kielille parempaa tulevaisuutta. Jokainen sana on ilon ja ylpeyden aihe ■

LISTA KIRJALLISUUDESTA JA VERKKOLÄHTEISTÄ

Čoahkis-sivusto

Saamenkielinen terveyst- ja hyvinvointineuvonnan materiaalipankki
<http://coahkis.com>

Giella šielan – ja geaidnu guovttegielalašvuhtii

Språk i vuggegave – ig veien til tospråligghet

Opaskirjanen saamen kielen puhumisesta lapselle

http://www.mfppd.no/images/stories/brosjyre/Brosjyre_1.pdf

Giellaválljen lea dehálaš! Rávagihpa – Språkvalg er viktig! Veiledningshefte

Opaskirjanen saamen kielen puhumisesta lapselle.

Mánáidgiela dutkanfiermádat SAMAGI. Sámediggi – Sametinget

<https://www.samediggi.no/Balvalusat2/Giella#section-Samas-manain>

Kuáti-sivusto

Saamelaisen varhaiskasvatuksen materiaalipankki

<http://www.kuati.fi>

Meille tulee vauva

Opas vauvan odotukseen ja hoitoon

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/138367/URN_ISBN_978-952-343-367-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Perusopetuslaki

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>

Puhu omaa kieltäsi lapsellesi – Hála mánnásat iežat eatnigiela

Opaskirjanen saamen kielen puhumisesta lapselle

Aino Snellman & Kerttu Vuolab. STAKES 1993.

Saamelainen kielineuvola

Tietoa ja keskustelua saamen kielen siirtämisestä ja lasten monikielisydestä

<https://www.facebook.com/Saamelainen-kielineuvola-197306927529926/>

Saamelaiskäräjät: kielipesä

Tietoa kielipesätoiminnasta ja lapsen saamen kielen omaksumisesta

<https://www.samediggi.fi/toiminta/saamen-kieli/kielipesa/>

Saamelaiskäräjät: oppimateriaalit

Tietoa saamen kielten ja saamenkielisestä opetuksesta ja oppimateriaaleista

<https://www.samediggi.fi/toiminta/koulutus-ja-oppimateriaali/>

Saamen kielilaki

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2003/20031086>

Varhaiskasvatuslaki

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540>

Vuorotellen

Opas vuorovaikutukseen ja kielen kehityksen alkuvaiheisiin

<https://papunet.net/tietoa/fileadmin/muut/Esitteet/Vuorotellen.pdf>

MIHIN OTTAA YHTEYTTÄ LAPSEN SAAMENKIELISEEN KASVATUKSEEN JA KIELELLISIIN OIKEUKSIIN LIITTYVISSÄ KYSYMYKSISSÄ

Saamelaiskäräjien kieliturvasihteeri

Saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutuminen eri aloilla

<https://www.samediggi.fi/yhteystiedot-yhdella-sivulla/>

Saamelaiskäräjien koulutussihteeri

Saamenkielinen varhaiskasvatus sekä esi- ja perusopetus

<https://www.samediggi.fi/yhteystiedot-yhdella-sivulla/>

Saamelaiskäräjien kielipesäohjaaja

Saamelaisten kulttuuri- ja kielipesätoiminta

<https://www.samediggi.fi/yhteystiedot-yhdella-sivulla/>

Saamelaiskäräjien sosiaali- ja terveysasihteeri

Saamenkieliset ja saamelaisille suunnatut sosiaali- ja terveyspalvelut

<https://www.samediggi.fi/yhteystiedot-yhdella-sivulla/>

Kotikuntasi vastuuviranhaltija, aiheesta riippuen esim.

Sosiaalijohtaja

Sivistysjohtaja

Varhaiskasvatusjohtaja

Lapin aluehallintovirasto, opetustoimen ylitarkastaja

Saamenkielinen varhaiskasvatus sekä esi- ja perusopetus

<https://www.avi.fi/web/avi/saamenkielinen-opetus>

Yhdenvertaisuusvaltuutettu

Yhdenvertaisuuden ja kielellisten oikeuksien toteutuminen

<https://www.syrjinta.fi/>

Eduskunnan oikeusasiamies

Viranomaisten toiminnan ja julkisten palveluiden laillisuuden valvominen

<https://www.oikeusasiamies.fi/fi>